

דעת הלכה

יצא לאור ע"י בית ההוראה
"שערי הוראה"
נערך ע"י הרב יוסף
אייזנשטיין שליט"א מרבני
בית ההוראה מו"צ ומח"ס
דעת הלכה וש"ע השל"ה
לפי סדר דף היומי בהלכה

"קו הרבנים" מענה 24 שעות ביממה: 0732-122-122

גליון חורף תשפה

דיני הזכרת גשם ושאלת טל ומטר

שכח לומר טל ומטר במקומו

א. נזכר לפני שהזכיר השם בסיום ברכת השנים, יכול לומר במקום שנזכר, ויראה לסיים מעין החתימה סמוך לחתימה, וטוב יותר שיתחיל ותן טל ומטר ויגמור כסדר. (מ"ב שם ס"ק טו).

ב. נזכר אחר שהזכיר השם של סיום הברכה, יסיים הברכה ודינו כבסעיף הבא, ולא יסיים למדני חוקיד. (עיין א"א בוטשאטש ד"ה אחר, ועיין שעה"צ סי' קפח ס"ק יח).

ג. נזכר קודם שהתחיל תקע בשופר, אומרו שם. (מג"א הובא במ"ב שם, שועה"ר סי"ה ועוד). וטוב יותר שיאמר בשומע תפלה. (מ"ב שם).

ד. נזכר בין תחילת תקע בשופר לסיום ברכת שומע תפלה, אומר בברכת שומע תפלה, קודם כי אתה שומע, ותן טל ומטר לברכה. (שו"ע שם סי"ה, מ"ב ס"ק טז). ולא היה לו תענית באותו היום יאמר שאלת טל ומטר קודם שיאמר ענינו]. (בא"ח שנה ראשונה, בשלח).

ה. נזכר אחר שאמר ברוך אתה ה', של שומע תפלה, יסיים למדני חוקיד, ויאמר ותן טל ומטר, ואחר כך כי אתה שומע. (מ"ב ס"ק יט).

ו. נזכר אחר שחתם שומע תפלה, קודם שהתחיל רצה, אומרו שם לפני רצה. (שו"ע שם סי"ה).

ז. אם במקום לומר קודם רצה, חזר לברך עלינו, אחר ברוך עלינו ימשיך ב'רצה', ואין צריך להמשיך כל סדר הברכות. (חשוקי חמד יומא נה. בשם הגרישי"א).

ח. נזכר אחר שהתחיל ברכת רצה, אם לא אמר עוד את ה'יהיו לרצון' בסיום אלקי נצור, חוזר לברכת השנים. (שו"ע שם, שעה"צ סי' תכב ס"ק ח).

ט. נזכר קודם יהיו לרצון, והגיעו הציבור לקדושה, לא יענה עמהם קדושה, אלא שומע ושותק, ואח"כ חוזר לברך עלינו. ובדיעבד אם ענה קדושה חוזר ג"כ לברך עלינו. (מבית לוי פכ"ז ה).

זמן הזכרת גשמים

א. בשמיני עצרת בתפלת מוסף מתחילים לומר בברכת אתה גבור מוריד הגשם. (שו"ע סי' קי"ד ס"א).

ב. טעה והזכיר מוריד הטל בימות הגשמים, אם נזכר קודם שהתחיל הברכה יאמר במקום שנזכר. (שם). ואם הוא באמצע ענין, יגמור הענין ושם יזכיר. (ביה"ל שם ד"ה במקום).

ג. אם נזכר אחר שאמר ונאמן אתה וכו', יזכיר שם ויחזור ויאמר ונאמן אתה להחיות מתים כדי שיהא מעין חתימה סמוך לחתימה. (מ"ב ס"ק כ"ט).

ד. נזכר כשהתחיל הברכה קודם שאמר השם יחזור ויזכיר גשם. (ביה"ל שם ד"ה אין). ויחזור למכלכל חיים. (אשי ישראל פכ"ג הע"י ק"ז בשם הגר"ח קנייבסקי). נזכר אחר שאמר השם של הברכה אין מחזירין אותו. (שו"ע סי' קי"ד ס"ו).

ה. נזכר אחר סיום הברכה וטעה וחשב שצריך לחזור לראש והתחיל מאבות, ושוב נזכר שלא היה לו לחזור, חוזר לאתה קדוש. (עיין סי' ק"ח ס"ק ל"ח).

ו. אמר מוריד הגשם ולא הזכיר טל אין מחזירין אותו. (שו"ע שם סי"ג), ואפילו עדיין לא התחיל הברכה. (מ"ב ס"ק יב).

זמן שאלת גשמים

א. בארץ ישראל, מליל ז' חשון בתפלת מעריב, מתחילים לומר ותן טל ומטר לברכה בברכת השנים. בחוץ לארץ מתחילים בתפלת ערבית של יום שישים אחר תקופת תשרי, ובשנה זו בליל ד' כסליו תשפ"ה. (שו"ע סי' ק"ז ס"א).

ב. טעה בארץ ישראל ושאל טל ומטר אחר החג וקודם ז' חשון, אינו חוזר. (תהלי"ד ס"ב, אשי ישראל פכ"ג הערה קפא בשם הגרש"א). וי"א שחוזר. (חזו"א דינים והנהגות פ"ד כד, מבית לוי פכ"ז ב). ואם טעה ושאל בחו"ל אחר ז' חשון וקודם סי' יום לתקופה, במדינות הצריכים למטר, חוזר ומתפלל רק בתורת נדבה. (מ"ב שם ס"ק יג).

י. אם במקום לחזור לברכת השנים **חזר רק לשמע קולנו** והזכיר שם טל ומטר, יצא ידי חובתו. (שבה"ל ח"י סי' כ, ועוד).

יא. חזר לברכת השנים, **ושוב שכח לשאול שם**, ימשיך תפלתו כסדרה עד שיגיע לשומע תפלה וישאל שם. (הליכות שלמה תפלה פ"ח, כב).

יב. נזכר **אחר שאמר יהיו לרצון**, חוזר לראש התפלה. (שו"ע שם סי"ה).

יג. שכח לומר בברכת השנים, **ואמר בא' משאר ברכות** ולא בשומע תפלה, לא יצא וחוזר ומתפלל. (עמק התשובה סי' ה', ועיי' שו"ע סי' קיט).

יד. נזכר באחד מהברכות קודם שומע תפלה כגון בברכת ולירושלים עירך, וטעה וחזר לברך עלינו, ואחר כך כגון בתקע בשופר נזכר שהיה יכול לאמרו בשומע תפלה, יחזור לברכה שנזכר בה ולירושלים. (אשי ישראל פכ"ג הע' קעז).

וכן הדין אם חשב שלא אמרו וחזר לברך עלינו, ושוב נזכר שאמרו, חוזר לברכתו.

טו. בכל דינים אלו ששכח, אין חילוק בין תפלת מעריב הראשונה לשאר תפילות. (מ"ב סי"ק ו', וביה"ל ד"ה בתפלת ערבית).

טז. לא אמר טל ומטר **בתפלת מנחה של ערב שבת**, נסתפקו האחרונים אם יתפלל ערבית של שבת שתיים. (עיי' תהלי"ד סי' קט יד, ומ"ב סי' קח סי"ק לה), ולכן לא יחזור להתפלל ערבית של שבת שתיים, כי אינו מועיל בתפלתו. (הליכות שלמה תפלה פ"ח א"ה 82, ובחי' הגר"ח ברכות סובר שחוזר ומתפלל).

ספק אם אמר

א. נסתפק אם אמר טל ומטר, **עד שלשים יום** בחזקת שלא שאל, כי חזקה שאמר כרגילותו עד עכשיו, אחר שלשים יום בחזקת ששאל. ואף שאין עדיין תשעים פעמים, מפני תפלות שבת. (שו"ע סי' קיד סי"ח, מ"ב סי"ק לו).

ב. אם **הרגיל לשונו תשעים פעמים** לומר מ'ואת כל מיני תבואתה עד אחר ותן טל ומטר' הרי הוא בחזקת שהזכיר ואינו חוזר. (מ"ב שם סי"ק מ'), ובחתם סופר מורה לומר מאה ואחד פעמים ובדיעבד די בתשעים פעמים. (מ"ב שם סי"ק מא).

ג. מותר לומר **בשבת תשעים פעמים ותן טל ומטר** כדי להרגיל עצמו, ואין בזה משום הכנה לחול, אף שאינו מברך ברכה זו רק בחול. (הליכות שלמה תפלה פ"ח, כו).

ד. **לכתחילה אין ראוי** כלל לעשות עצה זו של חזרת תשעים פעמים. (עיי' שו"ע"ר סי' קיד סי"א, וביה"ל שם ד"ה אם, הליכות שלמה שם).

ה. אם ברור לו שהיה בדעתו לומר טל ומטר, **ולאחר זמן מופלג מסתפק** אם אמר, אין צריך לחזור. ואם נתעורר הספק מיד אחר התפילה, יש לחזור. (מ"ב שם סי"ק לח).

יצא מארץ לחו"ל או מחו"ל לארץ

א. בן ארץ ישראל **שהתחיל לומר טל ומטר בז' חשון, ויצא לחוץ לארץ** קודם שישים יום לתקופה, אף אם דעתו לחזור לאחר שישים יום לתקופה, ימשיך לומר טל ומטר גם בחו"ל. (שעי"ת סק"ד בשם ברכ"י, הליכות שלמה תפלה פ"ח, כ. וי"א שישאל רק בשומע תפלה. שבה"ל ח"י סי' כב).

ב. בן ארץ ישראל **שיצא לחוץ לארץ לפני ז' חשון**, בין אם דעתו לחזור לארץ ישראל קודם שישים יום לתקופה, ובין אם דעתו לחזור אחר כך, שואל מז' חשון טל ומטר בברכת שומע תפלה, ובברכת השנים ינהג כמנהג המקום. (מ"ב סי' קיז סי"ק ה, הליכות שלמה שם, ועוד. וי"א שלא ישאל אף בשומע תפלה. מבית לוי פכ"ז). וכשיחזור לא"י ישאל בברכת השנים. (הליכות שלמה שם ד"ה כה). ואם יצא לכמה שנים שואל כבני חו"ל. (שם).

ג. **בן חוץ לארץ הנמצא בארץ**, אם בדעתו לחזור לאחר שישים יום לתקופה, שואל טל ומטר מז' חשון בברכת השנים. (עיי' מ"ב שם והליכות שלמה שם, והסיף שאף שם שכח לומר דינו כבני א"י). ואם בדעתו לחזור קודם יום שישים לתקופה, ישאל בברכת שומע תפלה כל זמן שהוא בארץ ישראל. (הליכות שלמה שם, מנחת יצחק ח"י סי"ט).

ד. **בן ארץ ישראל בחו"ל ושכח** ולא הזכיר טל ומטר, עד ס' לתקופה, אין צריך כלל לחזור התפלה. (מנח"י שם).

ה. בן א"י בחו"ל או בן חו"ל בא"י, רשאים לעבור לפני התיבה, ויאמר בתפלת לחש כדינם, ובחזרה כמנהג המקום. (הליכות שלמה שם כא)

דיני ברכת ברקים ורעמים וקשת

קריאת שמע בין הפרקים יברך. ובאמצע הפרק נראה שלא יברך. (עיין מ"ב ס"י סו ס"ק יט).

באמצע הלימוד

יא. אם עומד באמצע לימודו וראה ברק או שמע רעם מפסיק ומברך. (באר משה ח"ב י).

אחר נטילת ידים

יב. נטל ידיו לאכילה ועדיין לא בירך, יפסיק ויברך על הברק ורעם, ויחזור ויטל שנית ויברך על נטילת ידים. (מ"ב דרשו 12 בשם הגר"ח"ק).

במקום המטונף

יג. היה יושב בבית הכסא או הולך במבואות המטונפות וראה ברק או שמע קול רעם, אם יכול לצאת ולברך תוך כדי דיבור ימהר לצאת ולברך. (שו"ע ס"ג). ואם לא עשה צרכיו ולא נגע במקום הטינופת אין צריך ליטול ידיו שלא יפסיד ברכה, ואם יכול ליטול ידיו או לנקותם ולברך תכ"ד יעשה כן. (מ"ב ס"ק יא).

נתפזרו העבים

יד. כל זמן שלא נתפזרו העבים לגמרי, אף אם נתפזרו הנה והנה אם עדיין מעונן, נפטר בברכה אחת. נתפזרו העבים ונטהרו השמים ושוב נתקדרו בעבים והיה עוד ברק ורעם, מברך עליהם מחדש. (שו"ע ס"ב מ"ב סק"ח).

טו. ביום אחר בכל אופן חוזר ומברך. (מ"ב שם). והיינו שעבר היום ולילה שלאחריו, (מאמ"ר סק"ג). ואם קם אחר שנת הלילה יכול לברך שנחשב יום חדש. (הליכות שלמה תפילה פכ"ג כה).

וכן בנוסע ממקום למקום, ובמקום שיצא ובמקום שבא היה שם כינוס עבים, אך באמצע היה הרקיע בהיר בלי עבים, נחשב למקום חדש וצריך לברך מחדש. (משנה הלכות ח"י מו).

טז. אם היה ער כל הלילה י"א שלא יברך וי"א שיברך. (שער העין עמ' תנח, פי"ד הי"ט).

ברכת הקשת

א. הרואה קשת מברך בא"י אמ"ה זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו. (שו"ע ס"י רכט ס"א).

ב. צ"ע אם צריך שיראהו בתמונת קשת כחצי גורן עגולה או אפילו מקצת ממנו דל. (ביה"ל ד"ה הרואה). ואם היה בתמונת קשת כחצי גורן עגולה וראה מקצת ממנו נחלקו הפוסקים אם מברך.

ג. אסור להסתכל בו ביותר אלא רואהו ומברך. (שם). ואין כדאי להגיד לחבירו שיש קשת מטעם מוציא דיבתו. (מ"ב סק"א).

ברכת ברקים

א. על ראיית ברק נוהגים לברך ברכת עושה מעשה בראשית, אף ששייך גם לברך שכחו וגבורתו מלא עולם, מהדרים לברך עושה מעשה בראשית. (שו"ע ס"י רכ"ז ס"א, מ"ב סק"ה, שעה"צ סק"ז). ואם בירך שכחו וגבורתו מלא עולם יצא. (שם).

ב. ברקים שבאים בלא רעם רק מחמת חום, אין מברכים עליהם. (מ"ב סק"ג). וביום קר מברך על הברק בלא רעם. וי"א שיש לברך על כל סוגי ברקים. (מעשה איש ח"ה פט).

ג. מברכים על ראית אור הברק אף על פי שלא ראה הברק עצמו. (מנחת שלמה ח"ב ס"י ד לד).

ברכת רעמים

ד. על שמיעת הרעם, נוהגים לברך שכחו וגבורתו מלא עולם, כי נראה בזה גבורת הקב"ה יותר מבראית ברק, ואם בירך עושה מעשה בראשית יצא. (שו"ע שם, מ"ב סק"ה).

ברק ורעם

ה. אם ראה ברק ושמע רעם כאחד, מברך ברכה אחת עושה מעשה בראשית על שניהם, ואם בירך שכחו וגבורתו מלא עולם יצא. (מ"ב סק"ה). י"א שאם שמע הרעם תוך כדי דיבור לראית הברק שבירך עושה מעשה בראשית, אין לברך על הרעם. (חיי אדם סג סעיף ז, קצש"ע ס"י ב).

ו. אם לא היו תכופים ביחד, מברך תחילה על הברק שנראה קודם לעין האדם, עושה מעשה בראשית, ואחר כך כששומע הרעם מברך שכחו וגבורתו מלא עולם. וכן כשלא ראה הברק מברך על הרעם שכחו וגבורתו מלא עולם. (מ"ב שם).

ז. אם בירך על הברק ונתכוין לפטור הרעם שיבוא אחריו, יצא בדיעבד. (מ"ב שם).

תוך כדי דיבור

ח. אין מברכים אלא תוך כדי דיבור מהברק או הרעם, ואם עבר יותר מכדי דיבור משראה הברק או שמע הרעם אינו מברך. (מ"ב ס"ק יא). ואם שמע הרעם תוך כדי דיבור מהברק ובירך תוך כדי דיבור ממהרעם, אף שעבר תוך כדי דיבור מהברק, יצא אף על הברק. (מוריה קבג פסקים מהרא"ל).

ט. אם שח אחר ראית הברק או שמיעת הרעם, ועדיין תוך כדי דיבור, יכול לברך. (שער העין פי"ד ס"ד הע"ט).

באמצע התפילה

י. אם עומד באמצע פסוקי דזמרה וראה ברק או שמע רעם, מברך. ואם עומד באמצע ברכות קריאת שמע או